

Dnes téměř zapomenutá česká spisovatelka, básnířka, vlastenka a feministka Berta Mühlsteinová se narodila ve Velvarech. Otec Leonard Mühlstein, okresní inženýr a uznávaný silniční odborník v c. k. službách, řídil stavby silnic. Několikrát změnil působiště a rodina se často stěhovala. Z Velvar do České Lípy, odtud na čtyři roky do Jiřetína pod Jedlovou, pak znovu do České Lípy, kde zůstali dvanáct let, aby se nakonec usadili v Praze.

Matka Johana onemocněla tuberkulózou, nemoc stačila předat i svému poslednímu dítěti – Bertě – a krátce po jejím porodu zemřela. O tři malé děti Jana, Annu a Bertu (Emilie zemřela již v kojeneckém věku) bylo potřeba se postarat. V rodině se vystřídalo několik hospodyň, až se nakonec pan Mühlstein rozhodl znovu oženit. Do oka mu padla Anna Mužíková, dcera bohatého mlynáře. Laskavou a srdečnou ženu si děti brzy oblíbily a zvláště pro nemocnou Bertu se stala milující a obětavou maminkou. Časem se rodina rozrostla ještě o Zdenku, Leonarda, Leontinu a Miladu.

Berta byla neduživé dítě s řadou zdravotních potíží, její drobnou postavu navíc hyzdil malý hrb. Tuberkulóza pátěře, kterou dostala do vínku od své matky, jí od malička komplikovala život. Kvůli svému stavu nemohla pravidelně docházet do školy, a tak měla domácí učitele, učila se francouzsky, hrála na klavír, hodně četla. Rozvíjela tak svůj bohatý vnitřní svět, do něhož utíkala před smutnou realitou.

Rodiče se snažili své bystré a vnímavé dceři pomoci, a tak když se doslechli o Špottově vyhlášeném hydroléčebném ústavu v Praze, neváhali zaplatit nemalou finanční částku a Bertě léčení dopřát. Léčebná metoda doktora Špotta byla založená na kombinaci koupelí, zdravotního tělocviku a pobytu pacientů na slunci. Řada lidí metodě nedůvěřovala a dívala se na ni s despektem, ale ti, kteří trpěli bolestí, věřili stejně jako Berta, že jim pomůže k uzdravení.

Tak se třináctiletá dívka ocitla v Praze. Dosud žila v prostředí, kde převažovalo německé obyvatelstvo. V České Lípě i v Jiřetíně pod Jedlovou chodila, pokud jí to zdravotní stav dovoloval, do německých škol, protože jiné tam nebyly. V rodině Mühlsteinových však mluvili česky, a tak ji setkání se zapálenými vlastenkami Karolinou Světlou, její sestrou Sofií Podlipskou a dalšími známými českými osobnostmi velmi ovlivnilo a inspirovalo. Ještě s větším nadšením četla české knihy, seznamovala se s českými dějinami a kulturou. Právě Světlá se jí stala vzorem a ukázala jí, že žena si má jít za svým snem. Berta v Praze duševně pookřála a pobyt jí dodal sebevědomí. Léčba ale ze zřejmých důvodů úspěšná nebyla, i když jí na nějaký čas určitou úlevu přinesla. A tak se po třech letech vrátila do České Lípy, částečně smířená se svým osudem. Docházelo jí, že se nikdy nevdá a zůstane finančně závislá na rodičích. O to více se soustředila na sebevzdělávání, které pro ni

představovalo cestu k samostatnosti a nezávislosti. Ujasnila si také svůj vztah k literatuře a po čase začala psát.

Po otcově odchodu do penze se rodina natrvalo přestěhovala do Prahy. Berta se vrátila do kroužku kolem Karoliny Světlé, spřátelila se s Eliškou Krásnohorskou, zapojila se do spolkového života a stala se členkou elitního ženského spolku Americký klub dam, založeného Vojtou Náprstkem. V něm se scházely dívky z rodin hlásících se k českým tradicím, na jeho půdě probíhaly různé vzdělávací přednášky, několikrát tam přednášela i sama Berta, klub se mohl pochlubit obsáhlou knihovnou. V roce 1867 se zúčastnila odvážné akce. Skupina žen a dívek se vydala na Bílou horu uctít výročí památné bitvy, přítomní četníci však akci vyhodnotili jako provokaci a protivládní demonstraci, proto několik účastnic včetně Berty zatkli a vyšetřovali. Odsoudili ji k 24 hodinám vězení, ale nakonec odešla jenom s pokutou. Celý incident však vzbudil velký ohlas veřejnosti a Bertě přinesl uznání za projevenou statečnost.

I když se mohlo zdát, že je smířená s tím, že zůstane svobodná a nemilovaná, v hloubi duše toužila po lásce. Přátelila se s mnoha muži, ale jejich vztah nikdy nepřekročil tuto hranici. A tak všechno, co nemohla mít, sny, tužby, žaly a nenaplněné touhy, zachytila ve svém díle. V literární činnosti ji podporovala nejen rodina, ale i řada přátel, od Karoliny Světlé, Elišky Krásnohorské až po některé významné muže, především Jana Nerudu, novináře Josefa Holečka a nakladatele Františka Šimáčka. Právě díky Šimáčkovi patřila Bertina tvorba ve své době mezi nejvydávanejší a dobře honorované, a tak i ona mohla přispívat do skromného rozpočtu početné domácnosti Mühlsteinových.

Literární práce Berty Mühlsteinové lze rozdělit na tři části. Jednak to byly články s ženskou tematikou, které vycházely v dobovém tisku, dále próza pro ženy a dívky a také poezie. Mühlsteinová nejvíce tvořila mezi lety 1873 a 1880 a postupně cílila stále více na ženské čtenářky. Jejím literárním debutem byla báseň *Boženě Němcové*, která vyšla v roce 1862 v časopise *Lada* a autorka ji věnovala obdivované spisovatelce, která v tom roce zemřela. V roce 1872 pak vydala první a jedinou sbírku básní *Pohrobky*, která zaujala nejen laickou veřejnost, ale dočkala se pochvalného hodnocení i od odborné kritiky. Autorka v ní jemně a citlivě zpracovala téma přírody, lásky, vlastenectví, humanity ale i erotické motivy. K jejímu napsání ji zřejmě inspirovala láska k muži, není však jasné, o koho šlo, protože osobní korespondenci považovala za příliš intimní a před smrtí ji raději zničila. Za nejlepší básně sbírky byly považovány *Šedivý vlas*, *Jezero*, *Fantazie*, *Lehká mysl* a některé další. Později je ještě několikrát samostatně otiskli v novinách a časopisech, některé se dočkaly zhudebnění významnými skladateli devatenáctého století, jako byli František Kaván, Josef Paukner nebo Karel Bendl, a dodnes zaznívají v koncertních sálech.

Próza Mühlsteinové vycházela až do roku 1879 pouze v tisku. Začátkem roku 1880 jí však nakladatelství Libuše vydalo knihu obsahující dřívější časopisecké práce s názvem *Povídky, novely a arabesky*. Z roku 1883 je román *Na březích Nežárky*, představující typickou dobovou četbu pro

ženy. Neodehrává se v jižních Čechách, jak by se podle názvu mohlo zdát, ale na blíže neurčeném zámku Květnov a částečně i ve Vídni. Na podzim stejného roku pak vyšly *Nové povídky*, obsahující tři starší přepracovaná díla *Král Podskalí*, *Poslední hostinská u Tří zvonků* a *Brněnský drak*. V roce 1886 se objevil dlouho očekávaný dívčí román *Vlasti a tobě*. Jde o autobiografii zasazenou do poněmčeného města, jímž je myšlena Česká Lípa. Zachycuje vlastenecké snahy a nadšení hlavní hrdinky – mladé dívky – a její milostné vzplanutí. Kromě knih jí vycházela celá řada drobnějších prací snad ve všech dobových časopisech, novinách a lidových kalendářích. Vedle prózy a poezie to byly fejetony, hlásající ženskou emancipaci a vlastenectví a ostře kritizující tehdejší společnost. Berta se těch myšlenek nikdy nevzdala, ale aby vyhověla nakladatelům, musela časem útočný tón svých prací zmírnit. Její dílo, hlavně dívčí a ženské romány, se z dnešního pohledu může zdát naivní a současné čtenáře již neosloví, ale ve své době bylo vyhledávané a hlavně u žen velmi oblíbené.

I když rodina Bertě věnovala veškerou péči, její zdraví se neustále zhoršovalo. Postupně se stáhla ze společenského života, začaly ji unavovat klepy a malicherné spory a raději se věnovala literární tvorbě ve snaze co nejlépe využít čas, který jí zbýval. Nemoc ji však stále více omezovala i v psaní. Poslední měsíc před smrtí byla již trvale upoutaná na lůžko.

Zemřela v Praze ve věku 46 let. Tehdejší noviny a časopisy otiskly nekrology, které se o ní vyjadřovaly s úctou a oceňovaly její přínos na literárním poli. Spisovatelka Berta Mühlsteinová svůj krátký život nepromarnila, statečně čelila neblahému osudu, s nímž vedla bitvu, kterou nemohla vyhrát.

(Zpracovala: Jitka Haincová)

Použitá literatura:

ŠPECINGER, Otakar. *Berta Mühlsteinová*. Ústí nad Labem: Severočeské nakladatelství, 1984. 109 s.

BITTNEROVÁ, Martina. Mučednice lásky Berta Mühlsteinová. In: BITTNEROVÁ, Martina. *Utajené životy slavných Čechů*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2014, s. [37]–63. ISBN 978-80-87947-04-3.

BITTNEROVÁ, Martina, Kateřina MACHÁČKOVÁ a Hynek PEKÁREK. Mrzčila ji tuberkulóza páteře. Útěchu jí přinášelo vlastní psaní. Berta Mühlsteinová. In: *Osudové ženy* [rozhlasový pořad]. Radio, ČRo – Dvojka, 25. září. 2021. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/osudove-zeny/mrzacila-ji-tuberkuloza-patere-utechu-ji-prinaselo-vlastni-psani-osudove-zeny-bera>

Personální bibliografie:

<https://www.svku.cz/wp-content/uploads/2022/06/Muhlsteinova-bibl.pdf>